

Список використаних джерел:

1. Харари Ю.Н. Sapiens. Краткая история человечества. Москва: Синдбад, 2016. 520 с.
2. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений. Москва: Дело, 2002. 536 с.
3. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ: Генеза, 1997. 380 с.
4. Єлісеєва Л. Становлення та розвиток місцевих фінансів у Російській імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст.: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.01. Київ, 2010. 20 с.
5. Туган-Барановский М. Избранное. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2010. 720 с.
6. Блюх И. Финансы России XIX столетия. Т. 1. Санкт-Петербург: тип. М.М. Стасюлевича, 1882. 344 с.
7. Корнаи Я. Социалистическая система. Политическая экономия коммунизма. Москва: Вопросы экономики, 2000. 672 с.
8. Норт Д., Уиллис Д., Вайнгаст Б. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества. Москва: изд. Института Гайдара, 2011. 480 с.
9. Hankiss E. The Second Society: Is There an Alternative Social Model Emerging in Contemporary Hungary? Social Research. 1988. № 1–2. P. 13–42.
10. Барсукова С. Блатной Советский Союз, или экономика взаимных услуг. Экономическая социология. 2013. Т. 14. № 1. С. 111–119.
11. Ledeneva A. Russia's Economy of Favours: Blat, Networking and Informal Exchange. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 235 p.

УДК 330.341.2

П'ясецька-Устич С.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Ужгородський національний університет

«КОРУПЦІЙНА ПАСТКА» УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ: ПРИЧИНИ ФОРМУВАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ

П'ясецька-Устич С.В. «Корупційна пастка» української економіки: причини формування та проблеми подолання. У статті проаналізовано основні наукові підходи до дослідження корупції як стійкої інституційної пастки української економіки, досліджено механізм та причини виникнення корупційних зв'язків, формування корупційної моделі поведінки. Аналізується поняття «корупційна рента» як прояв корупційної діяльності. Показано вплив корупції на сучасний стан соціально-економічної системи; в межах інституційного аналізу розкрито основні причини та наслідки корупції, а також напрями зниження корупційного складника в економіці України.

Ключові слова: корупція, «корупційна пастка», тіньова економіка, корупційні взаємозв'язки, корупційна рента, інституційна корупція, системна корупція.

Пясецкая-Устич С.В. Коррупционная ловушка» украинской экономики: причины формирования и проблемы преодоления. В статье проанализированы основные научные подходы к исследованию коррупции как устойчивой институциональной ловушки украинской экономики, исследуется механизм и причины возникновения коррупционных связей, формирования коррупционной модели поведения. Анализируется понятие «коррупционная рента» как проявление коррупционной деятельности. Показано влияние коррупции на современное состояние социально-экономической системы; в пределах институционального анализа раскрыты основные причины и последствия коррупции, а также направления снижения коррупционной составляющей в экономике Украины.

Ключевые слова: коррупция, «коррупционная ловушка», теневая экономика, коррупционные взаимосвязи, коррупционная рента, институциональная коррупция, системная коррупция.

Piasecka-Ustych S.V. The Corruption Trap” of the Ukrainian economy: reasons for its formation and means of combating it. The article analyses the main scientific approaches to researching corruption as a persistent institutional trap of the Ukrainian economy. It considers the mechanisms and causes of corrupt relations and corrupt models of behaviour. The article analyses the term “corrupt rent” as a manifestation of corrupt activity. It demonstrates the impact of corruption on the modern state of the socio-economic system; as part of an institutional analysis it considers the main causes and consequences of corruption as well as ways to diminish the corrupt element of the Ukrainian economy.

Key words: corruption, “corruption trap”, shadow economy, corrupt relations, corrupt rent, institutional corruption, systemic corruption.

Постановка проблеми. Корупційний складник економічної діяльності в Україні набув форми критично небезпечної проблеми. За оцінками Transparency International в «The Global Corruption Barometer 2017», яка публікує індекс сприйняття корупції в різних країнах світу «Corruption perceptions index 2017» Україна посідає критичне 130 місце із 180 позицій. На сьогоднішній день CPI України становить 30 балів зі 100 можливих, що на 1 бал більше, ніж минулого року. Такий же високий рівень корупції у Гамбії, М'янмі, С'єрра-Ліоне та Ірані (30 балів зі 100) [10].

Керівництво України неодноразово заявляло з високим трибун про гостру необхідність безкомпромісної боротьби з бюрократією та корупцією, які загрожують розвитку суспільства та економіки. Однак на практиці чітко простежується не тільки розростання апарату держчиновництва, але і постійна «модернізація» корупційних схем. У чому ж причина високої життєздатності інститутів бюрократії та корупції?

Корупція – складний, комплексний феномен, коріння якого пронизують як бюрократичні, так і політичні інститути. Вплив корупції на економічний розвиток неоднозначний, тому не може здійснюватися лише поверхневий аналіз. Корупція змушує уряд країн регулювати питання поза їх компетенцією, отже тим самим приводить до зростання бюрократичного апарату, який сам по собі є сприятливим ґрунтом для різного роду зловживань та хабарництва.

Корупція є даністю фактично в усіх країнах, вона відома давно, сприймається як негативне суспільне явище, яке породжує макроекономічні диспропорції та стагнуючі тенденції. Однак за всього розмаїття наукових підходів у дослідженні феномену корупції проблема формування і відтворення інституційних пасток корупційних відносин в Україні, яка значною мірою ускладнює боротьбу з корупцією на всіх рівнях, досі не розглядалася як окремий об'єкт наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема аналізу корупції на початку XXI століття займає одне з провідних місць у наукових дослідженнях представників суспільних наук, знаходиться в центрі уваги державної політики України, міжнародних інститутів, аналітичних центрів, неурядових організацій, масових протестних виступів громадян.

Основи дослідження корупції як системної проблеми сучасного суспільства закладені в працях Д. Акелмолга, Т. Варьє, Л. Вайлда, Дж. Джонса, Д. Кауфмана, Ж.-Ж. Лаффона, С. Роуз-Аккерман [1], Дж. Хеллмана, Е. де Сото [6], В. Танзі, Л. Уайлда, М. Філпа, С. Хантінтона та інших.

Питанням формування розширеної трактовки поняття «корупція», вимірюванню і типологізації корупційної економічної активності присвячені роботи А. Алатаса [7], Р. Вішні, Р. Клітгарда [8], Ф. Мендеса, П. Хейвуда, Е. Фейга [9], Ф. Шнайдера та інших.

Значна увага дослідженню тіньової економіки і корупції приділена в працях С.Ю. Барсукової, А.С. Вахрушева, С.М. Гурієва, В.О. Ісправнікова, Т.І. Корягіної, С.П. Юхачова, С.М. Єчкакова, В.М. Полтеровича [3] та інших.

Розроблення проблем, пов'язаних із корупцією та тіньовою економікою і необхідністю їх суттєвого обмеження, знаходиться у сфері інтересів вітчизняних спеціалістів, таких як А. Базилук, З. Варналій, А. Воло-

шенко, В. Гончарова, І. Длугопольський, І. Мазур, В. Предборський, Р. Пустовійт, Т. Тищук, Ю. Харазішвілі, М. Фоміна, А. Скрипник, Ю. Самаєва та інші.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у проведенні інституційного дослідження корупції як елемента системи тіньових економічних відносин та з'ясуванні напрямів її обмеження в економіці України; виявленні та аналізі «корупційної пастки» та її основних теоретичних характеристик.

Виклад основного матеріалу. Корупція є одним із найскладніших феноменів у сучасному ринковому господарстві. Вона має об'єктивний характер: з'являється з появою держави, набуває різних форм і масштабів у своїй історичній еволюції. Натепер корупція перетворилася в одну із глобальних проблем світового співтовариства.

У сучасній економічній літературі найбільш поширеними є підходи, в межах яких корупція розглядається як:

- форма економічної поведінки, яка обирається з наявного (доступного) набору альтернатив;
- будь-які дії індивіда, державної установи, приватної компанії, які порушують закон або підривають довіру до нього, з метою отримання прибутку або іншої вигоди;
- використання службового становища та суспільних фондів для підвищення особистого добробуту і добробуту своєї сім'ї та близьких родичів.

Значна кількість економічних досліджень, присвячених феномену корупції, акцентують увагу на наявності тісного взаємозв'язку між високим рівнем корупції в суспільстві і непропорційно високими доходами незначної групи осіб і водночас зростаючою бідністю більшості населення країни.

Ми поділяємо точку зору Р. Клітгарда, який на протязі десятиріч вивчав феномен корупції [8] та описує схильність до корупції як формулу, що включає низький рівень ризику, помірне покарання і великий зиск:

Корупція = Монополія + Свобода дій – Підзвітність.

З функціонального погляду корупцію можна описати як:

- 1) використання державної влади в особистих інтересах;
- 2) загальне поняття, яке відображає значну кількість різних типів поведінки, включаючи прямі крадіжки (коли грошові засоби із державних фондів або державна власність використовується чиновниками для свого збагачення) й особисту зацікавленість (коли корумпований чиновник отримує особисту фінансову вигоду в результаті рішень, які він приймає у межах виконання службових обов'язків).

Дослідники визначають, що сьогодні корупція є в різних галузях економіки багатьох країн і є одним із основних факторів, який перешкоджає їх розвитку [6, 7]. Отже, корупційний складник економічної діяльності є небезпечною проблемою і вимагає детальної оцінки низки взаємодій (особливо в державному секторі) з позиції наявного корупційного складника.

Можна виділити такі основні ознаки корупційних дій:

- взаємна угода учасників дії;
- існування взаємних зобов'язань;
- одержання певних переваг для обох сторін;
- прийняття рішення, яке порушує закон або суперечить моральним стандартам;

Наслідки корупції

Політична сфера	Економічна сфера	Соціальна сфера
Неможливість здійснення демократичних принципів	Неефективний розподіл і використання державних засобів і ресурсів	Зростання соціальної нерівності, бідність
Зміщення цілей політики від загальнонаціонального розвитку до забезпечення панування олігархічних угруповань	Високі часові та матеріальні витрати для ведення бізнесу; зростання фінансових і комерційних ризиків	Неспроможність влади вирішувати соціальні проблеми через «відкати» на шкоду бюджетній сфері
Порушення принципу верховенства закону	Пошук ренти за рахунок втрат у матеріальному виробництві	Посилення організованої злочинності
Неефективність політичних і судових інститутів	Викривлення (підвищення) цін	Безкарність злочинів
Зменшення довіри до влади, відчуження її від суспільства	Зниження конкуренції і втрати економічного розвитку	Становлення мафіозних угруповань
Падіння престижу країни	Зростання тіньової економіки, податкові втрати	Дискредитація права в очах суспільства
Зникнення реальної політичної конкуренції	Погіршення інвестиційного клімату, зниження інвестицій	Морально-етичні норми втрачають значення
Фіаско держави	Зниження ефективності економіки країни загалом	Зростання диференціації доходів, соціальної напруги

– свідоме підпорядкування суспільних інтересів особистій вигоді;

– обидві сторони намагаються приховати свої дії.

Термін «корупція» походить від латинського «*corruptio*». У словнику іноземних слів наводяться терміни «*корумпувати*», «*коруптувати*» (лат. *corruptere*) – здійснювати підкуп будь-кого грошима або іншими матеріальними благами.

Наслідком корупції є формування непродуктивних моделей поведінки як державного сектору, так і бізнес-структур, оскільки корупційні дії спричиняють обмеження конкуренції, зниження темпів і якості економічного зростання.

Одночасно спостерігається збільшення попиту на корупційні послуги, що свідчить про те, що такі моделі поведінки стають все більш розповсюдженими серед економічних агентів, особливо в країнах із несформованим ринком. Основна причина полягає в тому, що корупція дає змогу отримувати більш високі доходи порівняно з легальними формами ведення бізнесу. Все це ослаблює стимули інвестувати в реальний сектор економіки. Це надзвичайно актуально і для української економіки в умовах нестабільного макроекономічного прогнозу, коли неухильно зростає кількість бюджетних проблем.

Явище корупції в Україні відображає внутрішні суперечності соціально-економічного устрою країни. Більше того, необхідно зазначити, що корупція в Україні виникає і відтворюється в специфічних умовах. При цьому досить очевидно є наявність тісного зв'язку між корупцією і тіньовою економікою: без нелегальних трансакцій і втечі від податків значна частина бізнесу (особливо малого) не змогла би платити хабарі та «винагороди».

Корупція, як і будь-яке суспільне явище, перебуває в тісній залежності від рівня розвитку соціуму, від

характерних для нього економічних відносин і відповідних їм економічних інтересів та форм їх реалізації.

В економічній теорії, в межах неінституціональної школи, сформувався власний підхід у дослідженні феномену корупції. Згідно з цією позицією, корупція вивчається виходячи із посилання, що вона є раціональним різновидом поведінки, спрямованої на знаходження оптимального способу реалізації інтересів в умовах обмеженості ресурсів. Тобто рішення дати (взяти) хабар опирається на таку саму калькуляцію витрат і зиску, як і будь-яке інше економічне рішення. Наприклад С. Роуз-Аккерман визначає корупцію як «різновид економічної поведінки в умовах ризику, зумовленого скоєнням злочину і можливим покаранням за нього» [4, с. 27].

Неокласичні моделі не враховують «включеність» індивіда в соціальне оточення і не звертають уваги на такі фактори, які впливають на потенційних учасників корупційних угод, як мораль і суспільне засудження злочинної поведінки.

На відміну від неокласики, в межах інституціонального підходу корупція досліджується як взаємодія людей у соціальному середовищі, у зв'язку з чим основними факторами, що стримують корупцію, називають ідеологію; професійну етику; корпоративну культуру; сімейні традиції; релігію; соціальні норми.

При цьому найбільше значення надається соціальним нормам, згідно з якими корупційна поведінка може бути виправдана або відхилена. Водночас соціальні норми надзвичайно інертні, їх зміна є довготривалим процесом. На нашу думку, саме відсутність суспільного засудження, масове розповсюдження «низової», «побутової» корупції привело до розквіту системної корупції в Україні.

Одним із перших, хто в наукову економічну літературу ввів поняття «корупційна пастка», застосувавши

його до інституціонального середовища, був В.М. Полтерович. У своїй праці «Институциональные ловушки и экономические реформы» він докладно описує цей механізм, який сформувався на початку економічних реформ унаслідок шокової лібералізації та перерозподілу перехідної ренти. В цей період різко зросла диференціація доходів, індекс Джині за три роки з 1991 до 1994 р. збільшився більш ніж у півтора рази – з 0,26 до 0,41. Відносна зарплата управлінського персоналу знизилася: у 1990 р. вона становила 120% від середньої по економіці, а у 1992 р. – всього 94%. І теорія, й емпіричні дані свідчать про те, що подібні зміни приводять до зростання корупції [3, с. 11].

Додатковими факторами стали ослаблення державного контролю, невизначеність норм «ринкової поведінки» та прогалини у законодавстві. Чим більше розповсюджена корупція, тим менша ймовірність покарання для кожного окремого корупціонера (тобто менші трансакційні витрати, асоційовані з неефективною нормою), тим більше поширена корупція. Це – так званий ефект координації, характерний для багатьох інституційних пасток. Подальше закріплення неефективної норми поведінки відбувається під дією трьох механізмів:

По-перше, корупційна діяльність вдосконалюється, виникають корупційні ієрархії, розвивається технологія дачі хабара (ефект навчання, або вдосконалення).

По-друге, неефективна норма вбудовується в систему інших норм, поєднується з ними. Так, корупція пов'язана із втечею від податків та лобіюванням законів. Це ще більше ускладнює боротьбу з нею (ефект поєднання).

По-третє, корупція стає такою звичайною й очікуваною, що відмова від неї сприймається як порушення загальноприйнятого порядку речей: включається і спрацює механізм культурної інерції. Культурна інерція розглядається як небажання економічних агентів змінювати стереотипи поведінки, які у минулому довели свою дієвість. У результаті збільшуються трансакційні витрати переходу до альтернативної норми. Корупція «влаштує кожного» тому, що до неї причетні «всі інші». Загальноприйнята норма виявляється настільки звичною та очікуваною, що відхід від неї сприймається порушенням загальноприйнятого порядку. Система опиняється в рівновазі – в «корупційній пастці». Після того як пастка сформувалася, повернення до початкових (дореформних) умов не приведе до її руйнування: має місце так званий ефект гістерезису. Тому низка країн, які здійснюють програми боротьби з корупцією, застосовують радикальні заходи. Сінгапур став однією з найменш корумпованих країн, різко підвищив зарплату чиновників і посиливши їхню відповідальність. Китай ввів смертну кару за корупцію, і рівень корупції знизився. У 1996 р. Китай займав 50 позицію серед 54 країн, у 2017 році – 77 із 180 країн, отримавши 41 бал зі 100 можливих [10].

Отже, лібералізація нерівноважної економіки неминує викликає зростання корупції, якщо тільки державою не вжиті спеціальні заходи для вилучення перехідної ренти. Аналіз формування інших інституційних пасток (бартеру, неплатежів, уникання сплати податків) підтверджує, що створення «ринкового правового поля» не гарантує виникнення ефективних ринкових інститутів. Крім того, він показує, що в період широко-

масштабних реформ макроекономічна політика може суттєво впливати на інституціональний розвиток. Тому ціль макроекономічної стабілізації, необхідної для успіху реформ, може вступити в конфлікт з інституційними цілями, перетворюючи завдання реформування на неможливе.

Особливість формування бізнес-структур в економіці України полягає в тому, що з самого початку цього процесу воно відбувалося на основі тісної взаємодії нової влади і наближених до неї груп бізнесменів, які перетворилися у своєрідний український олігархат, владу корумпованої бюрократії та нуворишів.

Внаслідок взаємопроникнення влади і бізнесу владні структури і власність стали ще більше взаємопов'язаними і взаємозалежними, що сприяло розвитку лобістських відносин, зростанню масштабів корупції, девальвації демократичних принципів, фальсифікації виборів, корозії парламентаризму і партійної системи в Україні.

Реформи перехідної економіки в Україні створили сприятливе середовище для процвітання корупції: використовувані форми і методи проведення приватизації сприяли розповсюдженню в країні корупційних відносин.

Під інституційними пастками прийнято розуміти формування неефективних, але стабільних норм або інститутів. За формування інституційних пасток відповідальні ефекти координації, ефекти навчання, ефекти поєднання та культурної інерції. Найбільш розповсюдженими інституційними пастками в перехідних умовах до ринку вважалися зростання бартеру, неплатежі, тіньова економіка, корупція. Останнє не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Отже, таким чином, сама корупція є величезною інституційною пасткою, яка проектується і на організаційний механізм її протидії. Це слід враховувати під час розроблення системи заходів антикорупційної політики.

Корупція приносить постійний незаконний дохід, який завдяки корупційним взаємозв'язкам стає пролонгованим, оптимально ризиковим і безальтернативним. Відмова від нього в межах наявних корупційних схем пов'язана зі значними трансакційними витратами і низькими зміненими витратами (витратами втрачених можливостей). Саме цей фінансовий складник корупційних взаємозв'язків робить їх стійкими та самопідтримуючими. Мета корупції у всіх формах її прояву – вилучення і присвоєння одержаної ренти. Інститут бюрократії в різних країнах, в тому числі в Україні, що значною мірою породжує та підтримує корупцію, націлений на одержання постійної ренти від використання власності, фактично бере участь у відтворенні корупції. Корупційна рента настільки значна і так відносно легко дістається, що про відмову від неї не стоїть питання у всіх структурах, які її привласнюють.

Наявні в суспільстві соціальні інститути та соціальне середовище незалежно від пріоритетів та бажань суб'єктів сприяють їх корупційним взаємозв'язкам, тобто породжують інституціональну корупцію.

Така корупція дуже небезпечна і перетворюється на масову, тому що вона не завжди оцінюється самими громадянами і посадовими особами як корупція. Такі дії спричиняють формування та інтенсивний розвиток корупційних мереж на різних рівнях – державному, регіональному, місцевому. Ці взаємозв'язки та вза-

сможливості використовуються для систематичного здійснення корупційних угод, як правило, з метою особистого збагачення, розподілу бюджетних коштів на користь структур, які входять у корупційну мережу, підвищення її нелегальних доходів або для одержання конкурентних переваг фінансово-кредитними і комерційними структурами з метою подальшого одержання таких доходів. Зростає небезпека корупційних мереж. Посадові особи, пов'язані взаємними зобов'язаннями, є в усіх країнах і в усі часи, але особливість України полягає в тому, що через ці корупційні зв'язки, а не через нормативні контрактні відносини між владою і бізнесом, проходить значна частина ВВП.

Реальні доходи чиновників українського державного апарату значно перевищують легальні. Більше того, судячи з рівня легальних доходів українських високопосадовців, їхні тіньові доходи стали основною частиною їхніх реально використовуваних доходів. Держава виявляється «приватизованою», в результаті поглиблюється реальна диференціація доходів населення, загострюється проблема соціальної нерівності. Поряд із демонстративним багатством, розкішним життям олігархату та багатьох державних чиновників межує зубожіння та злиденне життя працюючих, пенсіонерів, значної кількості населення України [5]. За кількістю мільярдів на 100 млн. дол. ВВП Україна в 2012 році була першою країною у світі, випереджаючи як розвинуті країни з високим рівнем життя (наприклад, Швейцарію – майже вдвічі, Великобританію – майже втричі, США – більш як удвічі), так і країни з суттєвою диференціацією в доходах (наприклад, Бразилію, Індію – більш ніж удвічі, Росію – на 15%) [2].

Неефективність бюрократичної боротьби з корупцією полягає в тому, що структури, які покликані боротися з корупцією, насправді також зазнають її впливу. Бюрократія нездатна запропонувати суспільству реальне вирішення стратегічних проблем. Корупційні прояви повністю подолати неможливо, але це не може бути виправданням неефективної протидії. Ситуацію можна описати аналогічно до боротьби із злочинністю: повністю її викоринити неможливо, але необхідно змінити ситуацію в суспільстві таким чином, щоб вона не сприймалася як проблема, що перешкоджає розвитку суспільства.

Корупція – типовий приклад «неефективної рівноваги», коли система неефективна, але певною мірою стійка [3]. Міжнародні організації апелюють до універсального розуміння ефективності і «хорошого уряду», але механізми стійкості корупції приховані у місцевій специфіці, в особливостях соціокультурної та політичної організації. Зміщення досліджень корупції з «висоти пташиного польоту» на рівень «грунту» та навпаки, деталізація знання в розрізі окремих неформальних практик для покращення індикаторів, які застосовуються у масових опитуваннях, – необхідне доповнення до домінуючої корупційної парадигми.

Різноманітні моделі поведінки, які трактуються з позицій універсального нормативного підходу як корупційні, реально можуть бути ефективним пристосуванням до умов трансформації, компромісом нових формальних правил і раніше сформованих соціальних норм.

Хоч українці втомилися від корупції, однак навчилися її використовувати. Звідси бажання зупинити корупційні практики для «інших», але залишити її у виняткових ситуаціях для «себе»: наприклад, у військоматах не повинні брати хабарів, але всі засоби добрі, щоб урятувати сина від армії.

Різне зростання диференціації доходів, криміналізація суспільства, які характерні для багатьох економік, що трансформуються, тісно пов'язані з присвоєнням перехідної ренти. У результаті створюються передумови для потрапляння системи у корупційну пастку [3, с. 23].

У бюрократичній системі нормою може стати корупція або «чесне» виконання обов'язків. Який із двох стереотипів поведінки переважатиме, залежить від таких фундаментальних факторів, як зарплата бюрократів та інших членів суспільства, від організаційних – системи контролю та покарань за корупцію, а також від факторів соціальних – готовності колег і клієнтів співпрацювати під час вимагання і дачі хабарів або, навпаки, протидіяти корупції [3, с. 6].

Неадекватність законодавства, нераціональність державної політики та висока диференціація доходів є фундаментальними факторами, які сприяють корупції, так що корумпована система може виявитися економічно більш ефективною, ніж безкорупційна. Ці фактори доповнюються «розмитістю» моральних норм, слабкістю механізмів державного і суспільного контролю. Чим масовіша корупція, тим важче виявити і покарати хабарника. Ця екстернальна залежність лежить в основі ефекту координації, який надає стійкості системі корупції [3, с. 15–19].

Висновки. В Україні сформувалася неефективна сукупність політичних та економічних інститутів, які ніхто з головних гравців не зацікавлений змінювати. Іншими словами, ми потрапили в «інституційну пастку». Корупція є характерною ознакою потрапляння соціально-економічної системи в «інституційну пастку». Корупція є «машинним мастилом», що «змащує» всі частини недосконалого механізму. Інституційна пастка в економіці чи політиці виникає тоді, коли неформальні інститути руйнують формальні, в умовах інституційного вакууму, що виникає внаслідок радикальних суспільних змін.

Приклад України, Росії та деяких інших пострадянських країн доводить, що держава може довго існувати в такому стані, не в змозі подолати інституційні пастки.

Формування і функціонування корупційних взаємозв'язків у суспільстві об'єктивно супроводжується інституційними пастками, одні з яких пов'язані з парадоксами неформальної економіки і відтворюються в межах цього механізму, інші – виникають через особливу природу корупційних взаємозв'язків – їх прихований характер, самопідтримуюче відтворення, високий потенціал саморегуляції, всепроникнення – і є їх іманентною ознакою. З'ясування суті інституційних пасток корупційних взаємозв'язків дає змогу розширити гносеологічні аспекти їх дослідження і більш точно ідентифікувати заходи боротьби з ними.

Визначення концепції існування і механізму дії «корупційної пастки» має теоретичне значення для практичної реалізації заходів уряду щодо подолання системної корупції в Україні.

Список використаних джерел:

1. Артёмова Т. Институційні пастки ринкової трансформації: уроки для України / Т. Артёмова // Економіка України. 2011. № 12. С. 36–45.
2. Гриценко А. Українське економічне диво, або куди ведуть реформи / А. Гриценко // Дзеркало тижня. Україна. 2016. № 22.
3. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы / В.М. Полтерович. М.: ЦЭМИ РАН и РЭШ, 1999. 37 с.
4. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство: Причины, следствия, реформы / Роуз-Аккерман С.М.: Логос, 2003 356 с.
5. Самаєва Ю. Шоу корупційного абсурду // Дзеркало тижня. 2016. № 41.
6. Сото де Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире / Э. де Сото. М.: Catallaxy, 1995. 249 с.
7. Alatas S.H. Corruption: its Nature, Causes and Consequences. Aldershot: Avebury, 1990. Ch.1.
8. Klitgaard R. Controlling Corruption: a study of corruption and how to reduce it in developing countries. University of California Press, 1988.
9. Feige E.L. Underground Activity and Institutional Change: Productive, Protective, and Predatory Behavior in Transition Economies. In Nelson, Tilley, Walker (eds) Transforming Post-Communist Political Economies. National Academe Press, Washington D.C., 1997 pp. 19–34.
10. CPI 2017. URL: www.transparency.org.

УДК 330.34:331.522.4

Шедяков В.Е.,
кандидат экономических наук,
доктор социологических наук,
независимый исследователь (г. Киев)

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ВОПЛОЩЕНИЯ
СПРАВЕДЛИВОСТИ В ПОСТСОВРЕМЕННОМ ХОЗЯЙСТВОВАНИИ**

Шедяков В.Е. Социально-экономические средства воплощения справедливости в постсовременном хозяйствовании. В статье демонстрируется возникновение доверия как обязательного элемента эффективной системы хозяйствования под воздействием ценностно-смысловых комплексов культурно-цивилизационного мира. Анализируются нравственные основания формирования этики хозяйствования. Выделяется роль справедливости в общественной и индивидуальной оценке хозяйственных отношений. Характеризуются трансформации социально-экономических ресурсно-методологических баз во время осуществления форсированных межпарадигмальных изменений. Уточняется потенциал экономического курса в этих условиях.

Ключевые слова: справедливость, нравственные основания экономики, этика хозяйствования, парадигмальные изменения, экономический курс.

Шедяков В.С. Соціально-економічні засоби втілення справедливості в постсучасному господарюванні. В статті демонструється виникнення довіри як обов'язкового елементу ефективної системи господарювання під впливом ціннісно-смыслових комплексів культурно-цивілізаційного світу. Аналізуються моральні підстави формування етики господарювання. Виділяється роль справедливості у суспільній й індивідуальній оцінці господарських відносин. Характеризуються трансформації соціально-економічних ресурсно-методологічних баз під час здійснення форсованих міжпарадигмальних змін. Уточнюється потенціал економічного курсу в цих умовах.

Ключові слова: справедливість, моральні підстави економіки, етика господарювання, парадигмальні зміни, економічний курс.

Shedyakov V.E. Socio-economic means of embodiment of justice into post-modern economy. The article demonstrates the emergence of trust as an obligatory element of an effective system of economy under the influence of value-sense complexes of the cultural-civilizational world. The moral grounds for the formation of the ethics of management are analysed. The role of justice in public and individual evaluation of economic relations is singled out. The transformations of socio-economic resource-methodological bases during the realization of forced inter-paradigm changes are characterized. The potential of the economic course in these conditions is defined more precisely.

Key words: justice, moral foundations of the economy, business ethics, paradigmatic changes, economic course.